

REMISSVAR

2021-03-31

Dnr: BO 2021-0004

Finansdepartementet

En gemensam angelägenhet (SOU 2020:46)

Barnombudsmannen har beretts tillfälle att yttra sig över utredningsbetänkandet En gemensam angelägenhet (SOU 2020:46). Barnombudsmannens besvarande av remisser tar sin utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som sedan den 1 januari 2020 är lag i Sverige.

Mot bakgrund av hur betänkandet är utformat kommer Barnombudsmannen att avgränsa sitt yttrande till övergripande synpunkter inför det fortsatta arbetet med utredningens förslag, samt några kommentarer i sak utifrån lydelsen av barnkonventionen.

Allmänt

Barnombudsmannen ser positivt på att utredningens direktiv bland annat är att föreslå åtgärder som kan bidra till att utjämna skillnaderna i uppväxtförhållanden samt möjligheten till god utbildning, samt konstaterandet i direktiven att jämlikhet ytterst handlar om att människor ska betraktas som lika mycket värda och ha samma förutsättningar, möjligheter och villkor i samhället.

Mot denna bakgrund beklagar Barnombudsmannen att det i direktiven inte nämns de åtaganden staten gjort enligt barnkonventionen, där en grundläggande princip är att alla barn inom statens jurisdiktion utan åtskillnad av något slag ska tillförsäkras de rättigheter som följer av konventionen. Av Sveriges befolkning är 2 189 403 barn¹ och därmed en stor heterogen grupp av individer med rättigheter som ska beaktas och tillämpas.

Barnombudsmannen saknar vidare i utredningsbetänkandet ett övergripande barnrättsperspektiv och en barnrättslig konsekvensanalys av hur förslagen kommer att påverka barn. Om barnkonventionens rättigheter inte på ett tydligt sätt anges och knyts samman i en analys med koppling till de föreslagna förändringarna tappas en del av syftet med barnkonventionen. För att inkorporeringen av barnkonventionen ska få reell verkan i lagstiftningsarbetet och i tillämpningen krävs att barnrättsperspektivet synliggörs på ett tydligare sätt än vad som gjorts i detta betänkande.

I propositionen Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter² tydliggörs att lagstiftaren ska beakta och synliggöra barnkonventionen bland annat genom att i förarbeten göra en tydlig koppling till rättigheterna i konventionen. Barnkonventionen ska ses som en helhet. Rättigheterna i barnkonventionen är alla lika viktiga, odelbara och beroende av varandra.

¹ SCB Statistikdatabas, Befolkning Sverige, 2020

² Prop. 2017/18:186

Av formuleringar i Jämlikhetskommissionens betänkande går det att utläsa att fyra av barnkonventionens artiklar beaktats: artikel 2 - alla barns lika värde och att inget barn får diskrimineras, artikel 3 - vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa, artikel 27 - varje barns rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling samt artikel 29 – skolans uppdrag att ge barnet kunskap om mänskliga rättigheter. Barnombudsmannen välkomnar detta men anser att det hade varit önskvärt att fler kopplingar hade gjorts till barnkonventionen.

Utöver barnkonventionens grundprinciper bedömer Barnombudsmannen att ytterligare ett större antal rättigheter är av relevans för betänkandet. Som ett exempel kan nämnas artikel 4 om att varje stat ska ta ansvar för och nyttja sina resurser till fullo för att uppfylla barns rättigheter, artikel 18 om föräldrars gemensamma ansvar för barnets uppfostran och utveckling med bistånd från samhället, artikel 19 om barns rätt till skydd mot alla former av våld, vanvård, försumlig behandling samt psykiska och fysiska övergrepp, artikel 24 om barns rätt till bästa möjliga hälsa samt vid behov vård och behandling, artikel 26 som ger barnet rätt till social trygghet, artikel 28 om barnets rätt till utbildning, men även artikel 22 om barn som söker flyktingstatus och artikel 40 om frihetsberövade barn.

En politik för ökad jämlikhet – utgångspunkter och principer

Kommissionen nämner att man i sitt arbete utgått från en liberal samhällssyn, med innebörden att analysen ska utgå från enskilda individer och inte från familjer, klaner, nationer eller andra grupperingar. Medborgarna i ett liberalt samhälle garanteras vissa grundläggande rättigheter men är i gengäld skyldiga att ta ansvar för sitt eget liv. Barnombudsmannen vill dock understryka att barns intresse bör tas i större beaktande utifrån denna samhällssyn och ses som fullvärdiga medborgare och kompetenta individer som ska bemötas med respekt i alla sammanhang men som samtidigt är i behov av stöd och skydd.

18. Barnomsorg vid arbete på obekvämt arbetstid

I förslaget om att utreda samhällsekonomiska vinster och kostnader förknippade med att ge arbetstagare rätt till barnomsorg vid arbete på obekvämt arbetstid föreslår Barnombudsmannen att det i förslaget läggs till hur barns rättigheter ska beaktas utifrån förslaget. Barnombudsmannen vill mot denna bakgrund uppmärksamma på att Barnkonventionsutredningen i sitt slutbetänkande, vilket överlämnades i november 2020 (SOU 2020:63), har kommit fram till att svensk lagstiftning och praxis stämmer överens med innebörden av artiklarna 1-42 i barnkonventionen - med ett antal undantag. I sammanfattningen av betänkandet anges 42 punkter, där utredningen anser att viss reglering inte är förenlig med konventionen. En av dessa är att det inte finns någon skyldighet för det allmänna att tillhandahålla barnomsorg för barn som behöver omsorg utanför förskolans och fritidshemmens ordinarie öppettider; kommunerna ska endast sträva efter att erbjuda barnomsorg under tid då förskola eller fritidshem inte erbjuds. Detta stämmer enligt utredningen inte överens med artikel 18.3 i konventionen³.

³ SOU 2020:63 s 53.

17. Integrering av fristående förskolor och skolor i ett gemensamt utbildningssystem

Som en del av utredningens skäl till rekommendationen att de fristående skolorna integreras tydligare i det offentliga utbildningssystemet m.m. anges att "Den fria etableringen [av skolor] riskerar att komma i konflikt med barnkonventionens krav på att barn genom skolan ska utveckla respekt för kulturer som skiljer sig från barnets egen (barnkonventionen artikel 29c). Sådan respekt kan inte förvävas genom abstrakta studier av deklarerade om mänskliga rättigheter och liknande dokument utan måste utvecklas i ett dagligt umgänge med barn med annan bakgrund. I viss utsträckning kan förekomsten av sådana kontakter påverkas med en reglering av vilka urvalsgrupper som tillåts för de fristående skolorna, men helt kan risken inte elimineras denna väg."

Utredningen behandlar även frågan i bakgrundsavsnittet (sid 48f), där man bland annat anför att "Fristående skolor behöver integreras bättre i det nationella utbildningssystemet. Den fria etableringsrätten ger alltför stora friheter till potentiella huvudmän utanför den offentliga sektorn och måste därför begränsas. Genom den selektion som den möjliggör kan den hävdas stå i strid med barnkonventionens krav på att barn i skolan ska utveckla respekt för kulturer som skiljer sig från barnets egen. Den fria etableringsrätten har också försvårat försök från det offentliga sida att integrera barn från olika miljöer."

Barnombudsmannen vill i detta hänseende uppmärksamma att de åtgärder som föreslås inte följer av barnkonventionen. Artikel 29 p 1 behandlar vad barnets utbildning ska syfta till och i p 2 anges att inget i artikeln, eller art 28 om barnets rätt till utbildning, får tolkas så att det medför inskränkningar i den enskildes och organisationers rätt att inrätta och driva utbildningsinstitutioner, förutsatt principerna i p 1 iaktas och undervisningen står i överensstämmelse med vad som från statens sida angetts som miniminorm.

20. Modeller för att hantera strukturell hemlöshet bland barnfamiljer

Under rubriken konstaterar utredningen att den 1 januari 2020 blev barnkonventionen lag, "vilket också bör få praktiska konsekvenser för barns rätt till ett tryggt boende". Utredningen rekommenderar att ge Boverket och Socialstyrelsen i uppdrag att tillsammans med intresserade kommuner pröva och utvärdera ett antal modeller som ger strukturellt hemlösa barnfamiljer rätt till boende.

Barnombudsmannen välkomnar rekommendationen men beklagar samtidigt att det i betänkandet inte heller här har genomförts en direkt analys i förhållande till barnkonventionen eller exempelvis i sin rekommendation inkluderat att det ska göras en barnrättslig konsekvensanalys som en del av de utvärderingar av de olika modeller man föreslår ska prövas.

23. Matvanor och fysisk aktivitet

I förslaget om att regeringen bör tillsätta en utredning för att ta fram ett konkret program med verkningsfulla åtgärder för att främja goda levnadsvanor framför allt bland unga i alla socioekonomiska grupper önskar Barnombudsmannen att det i förslaget förtydligas att det gäller både barn och unga. Som det är skrivet omfattar förslaget endast gruppen unga, som kan kopplas till den nationella

ungdomspolitiken där gruppen unga definieras som personer i åldern 13-25 år, vilket i så fall utelämnar åldersgruppen 0-12 år,

Barnombudsmannen föreslår att förslaget förtydligas genom att lägga till barn i förslagsrubriken samt i sista punkten över åtgärder.

27. Dataunderlag för analys och forskning

Utredningen föreslår att behovet av kompletterande dataregister för uppföljning, tillsyn, utvärdering och forskning inom bl a barnhälsa bör utredas. Särskild uppmärksamhet bör enligt utredningen riktas mot områden där datainsamling under senare år har försvårats till följd av nya styrregimer.

Barnombudsmannen vill i sammanhanget allmänt föra fram att statistiskt underlag om barns levnadsvillkor, inte bara inom barns hälsa, utan överlag behöver förbättras. Alla barn omfattas inte alltid av statistiken, vilket ofta gäller barn i särskilt utsatta grupper. Särskilt yngre barns syn på sina villkor saknas i stor utsträckning i strukturerade undersökningar, det gäller även barn med funktionsnedsättningar. Utmaningar med ökat bortfall i urvalsundersökningar på senare år gör även att mindre grupper som barn med ensamstående föräldrar, barn med utländsk bakgrund och barn som har funktionsnedsättningar ibland blir för små för att kunna redovisas. Exempel på grupper som Barnombudsmannen ser som särskilt utsatta är barn med funktionsnedsättning, barn i asylprocess, barn i vårdnadstvister, barn inom sociala barnvården samt barn och unga som transpersoner.

Föredragande i ärendet har varit jurist Helle Ellehöj och utredare Lisa Ivarsbacke

Elisabeth Dahlin
barnombudsman